

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

УДК 364.4 – 053.9 – 055.2

І. П. Акіншева

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Кожному типу суспільства відповідає певний тип освітньої системи, характер педагогічних відносин. Тому розробка педагогічної теорії, проектування педагогічних систем і процесів можуть бути успішними лише завдяки чітким уявленням про те, на яких засадах базується взаємодія людини і держави, якого суспільства ми прагнемо, для життя в якій країні готуємо підростаюче покоління, від повторення яких помилок минулого його варто застерегти і що для цього потрібно зробити.

В 1991 р. Україна проголосила себе суверенною, незалежною, правовою, демократичною, соціальною державою. Це значить, що наша Батьківщина відмовилась від тоталітарного режиму з відсутністю свободи, насильством як засобом придушення вільнодумства і протесту, присвоєння державою громадських функцій, проникнення пануючої ідеології в усі сфери життя і почала розбудовувати принципово інше відкрите демократичне суспільство.

Суспільство, що ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини над інтересами держави і функціонує на засадах гуманізму, демократії, свободи, верховенства закону, соціальної справедливості, гарантує умови для росту добробуту народу.

Формування правової демократичної держави можливе лише на основі розвинутого громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури громадян. Саме через громадянське суспільство розвивались більшість держав Західної Європи і США.

Більш ефективним, ніж закони в справі передачі громадянського досвіду молоді, є шкільне виховання. Тому держава повинна здійснювати свій вплив через систему народної освіти на підростаюче покоління до моменту повного формування його духовності, моральних принципів.

Мета даною статті полягає у вивченні політичної соціалізації учнів у загальноосвітніх навчальних закладах.

У традиціях вітчизняних психолого-педагогічної й соціологічної наук проблеми політичної соціалізації розглядались в основному через проблеми політичного виховання, політичного навчання й освіти. У дослідженнях В. Байкової, В. Васильєва, Д. Гілязітдинова, А. Деркача, П. Позднякова, Ф. Шереги, А. Яковлева та ін. аналізувались канали й

механізми політичної пропаганди й агітації, їх результативність, вплив на формування політичних переконань.

Окремі аспекти політичної соціалізації достатньо широко представлено в науковій літературі. Філософсько-соціологічні аспекти відображено в працях А. Бандури, Н. Недикова, Д. Істона, Б. Скінера, Е. Швачко та ін. Політологічні проблеми висвітлено в роботах С. Рощина, С. Разуваєва, В. Павловського, Е. Головахи, В. Пухляка, С. Макеєва, А. Надточія, Е. Шестопада. Питання політичного виховання розкрито в дослідженнях Н. Гаврилова, І. Жадан, О. Кожемякіна, Л. Лепіхова, С. Максименко.

Формування громадянськості є аспектом більш широкого явища, що стосується громадянської культури та політичної ментальності. Ці питання знайшли висвітлення у працях Г. Алмонда, Ж. Блонделя, М. Дюверже та ін. Серед вітчизняних науковців проблеми громадянської та політичної культури досліджувалися у працях В. Андрущенко, В. Бабкіна, І. Бойченка, Л. Губерської, В. Толстих, В. Шинкарука та ін.

Питання політичного виховання розкрито в дослідженнях Н. Гаврилова, І. Жадан, О. Кожемякіна, Л. Лепіхова, С. Максименко.

Проблемам громадянської освіти і виховання, побудові громадянського суспільства, аналізу цінностей приділяли увагу такі вчені: С. Верба, М. Вебер, К. Гаджієва, Дж. Пілон, І. Шапіро, Л. Крицько та ін.

Політична соціалізація особи пов'язана з входженням людини в політику, з засвоєнням нею пануючих в суспільстві політичних ідей, цінностей, норм політичної поведінки. Політична соціалізація завжди несе в собі два аспекти. Перший – політична соціалізація, як засвоєння новим поколінням основоположних принципів існуючої політичної культури, закладених в традиціях країни; другий – набуття знань і досвіду, обумовленого конкретною дійсністю – в результаті хоч би й пасивної участі в різних формах політичного життя. З цих аспектів справедливо випливають і два процеси політичної соціалізації, діалектично взаємопов'язані між собою: процес набуття і накопичення політичних поглядів, оцінок і знань; відмова від того, що не відповідає дійсності [1, с. 100-101].

Необхідно зазначити, що політична соціалізація у загальноосвітніх навчальних закладах виконує ряд важливих функцій:

- визначає політичну мету та цінності, до яких йде та які бажає досягти індивід крізь політичну участь;
- формує уявлення про засоби політичної поведінки;
- виробляє відповідне відношення до політичної символіки;
- формує здібності до пізнання світу;
- формує відношення, які є „кодом” політичного життя.

Політична соціалізація розглядається як процес політичного становлення особистості, формування її політичного „Я”, розвитку її політичної суб'єктності. Під політичною суб'єктністю ми розуміємо:

1) здатність особистості виходити за межі репродуктивного мислення в галузі політичної інформації й діяльності, прагнення до самостійної інтерпретації засвоєної інформації;

2) оволодіння основами суспільно-політичної діяльності, отриманими в середній школі, прагнення до їх розширення й удосконалення в системі вищої освіти;

3) усвідомлене сприйняття політичної діяльності й інтересу до політики як чинника особистісного розвитку;

4) почуття власної гідності, значимості себе в суспільстві;

5) уміння самостійно корегувати свою поведінку;

6) усвідомлення своєї неповторності як носія індивідуальних якостей [2, с. 20].

Якщо вибір України пов'язаний з демократичними орієнтирами, то виховуючи юних громадян, необхідно мати досить чітке уявлення про права людини, суть громадянського суспільства, його специфічні риси, закономірності розвитку. Усвідомлення цього є вирішальною умовою переходу на нову парадигму громадянського виховання і освіти.

По-перше, тому що в умовах державотворчого процесу Україна декларована як суверенна, незалежна, демократична, правова і соціальна держава, а в повсякденному житті повсякчас порушуються права, свободи і соціальний захист громадян.

По-друге, тому, що як педагогічна наука, так і практика раніше головним завданням громадянського виховання вважали формування законослухняного громадянина, а про ознайомлення учнів із механізмами захисту своїх прав і інтересів ніхто не вів мови [3].

Більшість авторів спільні в думці, що політична соціалізація може бути представлена різними віковими періодами. У цьому випадку простежується досить тісний зв'язок із загальносоціалізаційним процесом, у якому виділяється кілька стадій. У політичній соціалізації виділяють зазвичай чотири основних етапи: 1) від народження до вступу в школу; 2) час навчання в школі; 3) період трудової діяльності; 4) після завершення трудової діяльності [4, с. 496]. Нас цікавить другий етап, якому характерне засвоєння специфічних політичних знань і вмінь, формування почуття патріотизму й відповідальності перед суспільством.

Перед школою, як соціальним інститутом постало завдання – виховання громадянськості особистості, громадян, які люблять свій народ, свою Україну, готові самовіддано захищати і розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціальну державу. При цьому вони мають людську гідність, національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи і вміють цивілізованим шляхом відстояти їх, сприяючи громадянському миру і злагоді в суспільстві та дотримуючись законів.

Отже, більш ефективним, ніж закони в справі передачі громадянського досвіду молоді є шкільне виховання. Тому держава повинна здійснювати свій вплив через систему народної освіти на

підростаюче покоління до моменту повного формування його духовності, моральних принципів.

Зміст цінностей та ідей, які прищеплюються молодому поколінню, а також методи переконання в різних країнах різні. Необхідно лише врахувати, що деколи програмні уроки менш ефективні, ніж існуюче оточення майбутнього громадянина – приклад учителя в ставленні до демократії, історії нації, культури; висвітлення матеріалу в підручниках під відповідним кутом зору (або без нього); формальні щоденні ритуали; патріотичні пісні; позакласні заходи; дискусійні клуби; участь самоврядуванні.

Шкільна освіта у будь-якому суспільстві покликана виконувати найважливіші політичні функції – прищеплювати любов до держави, її інститутів, виховувати патріотизм. За допомогою вивчення спеціальних дисциплін цілеспрямовано формується певна система знань про політику. Але у старшому віці підліток починає співставляти одержані знання з реальним життям і, коли вони виявляються неадекватними, то навчально-виховна діяльність не досягає своєї мети.

У школі, в змісті й організації освіти – доля національного відродження в Україні. Достатньо залишити школу попередньою – з її авторитаризмом і лицемірством, з казенною байдужістю до дитини, зі спалахами ворожості до їхніх батьків – і шкільний конвеєр і далі постачатиме суспільству молоде покоління із застарілими, безсистемними напівзнаннями, відлучене від праці, позбавлене моральної, політичної і громадянської культури. Молодь буде позбавлена будь-якої надії на самоутвердження, самовираження, самовдосконалення, у неї пропаде мета і смисл будь-яких позитивних мотивів для навчання, роботи, творчості, політичної діяльності.

Чим вищий рівень освіти, тим вищий інтерес молоді до участі в політиці. Адже існує прямий зв'язок між освітою, підготовкою молоді та усвідомленням нею факту впливу Уряду на розвиток індивідуума; інтересом молоді до політичного життя, обсягом і широтою знань та суджень про політику, бажанням обговорювати політику. Більш високий рівень освіти асоціюється зі зростанням віри у можливість участі в житті суспільства і зі зміцненням почуття впевненості в собі і віри в ін.

Сьогодні важливим завданням українського суспільства на шляху до розбудови демократичної держави є виховання громадянина, який бере участь у житті своєї громади. Саме тому школа не лише як освітня інституція, а й передусім як громадянський центр та традиційний духовний осередок місцевої спільноти має сприяти розвиткові демократичної політичної культури, формуванню громадянської компетентності, політико-правових знань та громадянської відповідальності молодих людей. Громадянська освіта поступово стає невід'ємним компонентом навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Громадянський компонент виховання найвиразніше має втілюватись у зміст навчальних дисциплін; в атмосфері, яка панує в навчальному закладі. Вивчення літератури, рідної мови, історії та позакласні заняття має відображати національні особливості, відзначатися етнічним забарвленням, бути джерелом формування громадянської свідомості, національної гордості.

Навчально-виховна робота школи, вивчення основ наук, усе функціонування освітньої системи мають підпорядкуватися стратегічним завданням формування особистості саме такого типу – громадянина України [5, с. 15].

Як показала практика, забезпечити високий рівень громадянськості лише в процесі навчання надзвичайно важко. Виховання громадянина-патріота незалежної України потребує цілісного особисто зорієнтованого підходу, який передбачає забезпечення динамічного, гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання в процесі навчання і позакласної роботи на основі гуманістичного осмислення єдності внутрішнього світу особистості, взаємозв'язків загальнолюдських цінностей та індивідуальної неповторності, поваги до прав дитини.

Сила виховного впливу залежить від того наскільки він індивідуальний для розкриття духовного потенціалу особистості і виховання правової культури. Тим більше, що різним школярам потрібен не однаковий час для того, щоб обдумати ситуацію в країні, перебудувати свою свідомість, знайти своє місце в житті. В темпах такої перебудови проявляється особистість, рівень її правової вихованості. Тому в системі правової діяльності індивідуальна робота з вихованцями займає пріоритетне місце.

Для успішної реалізації завдань політичної соціалізації школа має діяти як відкрита система, органічно пов'язана з життям суспільства, яка взаємодіє з батьками, громадськістю, соціальними інститутами, наукою. А орієнтація на завтрашній день суспільства і разом з тим забезпечення духовно багатого, повнокровного буття школярів сьогодні – один з найважливіших аспектів особистісно-зорієнтованого цілісного підходу до громадянського виховання і його зв'язку з життям.

Список використаної літератури

- 1. Борисов Л. П.** Політологія / Л. П. Борисов. – М., 1996. – С. 100–101.
- 2. Загородній Ю. І.** Політична соціалізація студентської молоді в Україні : досвід, тенденції, проблеми / Ю. І. Загородній, В. С. Курило, С. В. Савченко. – К. : Генеза, 2004. – С. 20.
- 3. Громадянське виховання школярів** – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : osvita.ua.
- 4. Шляхун П. П.** Політологія : [підручник] / П. П. Шляхун. – К. : Либідь, 2002. – 240 с.
- 5. Громадянське виховання** // Освіта України. – № 59. – 10 серпня 2007. – С. 15–16.

Акіншева І. П. Характеристика політичної соціалізації учнів у загальноосвітніх навчальних закладах

Дана стаття розглядає формування політичної соціалізації учнів у загальноосвітніх навчальних закладах. Більшість дослідників трактують політичну соціалізацію як форму політичного розвитку особистості, як процес активного засвоєння індивідом ідеологічних і політичних цінностей і норм, які панують у конкретному суспільстві. Шкільна освіта у будь-якому суспільстві покликана виконувати найважливіші політичні функції – прищеплювати любов до держави, її інститутів, виховувати патріотизм.

Ключові слова: соціалізація, політична соціалізація, патріотизм, громадянське виховання, правова культура, політичні функції.

Акиншева И. П. Характеристика политической социализации учеников в общеобразовательных учебных заведениях

Данная статья рассматривает формирование политической социализации учеников в общеобразовательных учебных заведениях. Большинство исследователей трактуют политическую социализацию как форму политического развития личности, как процесс активного усвоения индивидом идеологических и политических ценностей и норм, которые властвуют в конкретном обществе. Школьное образование в любом обществе призвано выполнять важнейшие политические функции – прививать любовь к государству, ее институтам, воспитывать патриотизм.

Ключевые слова: социализация, политическая социализация, патриотизм, гражданское воспитание, правовая культура, политические функции.

Akinsheva I. P. Description of Political Socialization of Students in General Educational Establishments

This article examines forming of political socialization of students in general educational establishments. Most researchers interpret political socialization as form of political development of personality, as process of the active mastering by the individual of ideological and political values and norms which rule in concrete society. School education in any society called to execute major political functions – to inoculate love to the state, its institutes, to educate patriotism.

Key words: socialization, political socialization, patriotism, civil education, legal culture political functions.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2013 р.

Прийнято до друку 29.03.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Л. Ц. Ваховський